

”Niin mummotkin itävät”

Ikääntyvä nainen Eeva Kilven runoudessa

Carita Roivas
Sivuainetutkielma
Sukupuolentutkimus
Historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
4.5.2020

1. JOHDANTO	2
1.1. Vanheneva nainen	2
2. IKÄÄNTYVÄ KEHO	6
2.1. Halun näyttämö	6
2.2. Kipeä, ruma ikääntyminen	8
3. MUMMOT JA ISOÄITIYS	13
4. NOSTALGIA JA SUKUPUOLEN TOISTO	17
5. LOPUKSI	20
LÄHTEET	21
LIITE 1	23

1. JOHDANTO

Eeva Kilpi (s. 1928) on käsitellyt laajassa runo- ja proosatuotannossaan paljon naiseutta, seksuaalisuutta ja vanhuutta.¹ Aleksis Kivi -palkinnollakin² palkittu kirjailija on kuvannut suoraan ja kaunistelematta naiseuden eri puolia, kuten äitiyttä sekä keski-ikäisen ja sitä vanhemman naisen erotiikkaa ja kehon muutoksia. 1970-luvulla Kilven tuotannossa alkoi äitimyytin sekä ”vain nuorille, kauniille ja terveille” soveliaan erotiikan kyseenalaistaminen. Erityisen näkyväksi nämä aiheet teki hänen romaaninsa *Tamara* (1972), jossa ajan sukupuoliroolit käännettiin ylösalaisin. Romaanissa päähenkilönä on ”vahvasti kehollaan elävä nainen”, joka ottaa eroottisesti aktiivisen toimijan paikan. (Enwald 1989, 661–662.)

Keskityn tutkimuksessani lukemaan Kilven runokokoelmien *Terveisin* (1976) ja *Animalia* (1987) ikääntyvän naisen kuvauksia. Kilven runot tuovat keskiöön vanhenevan naisen omat kokemukset, tunnot ja halut, joiden kautta on hedelmällistä pohtia vanhuuteen ja vanhenemiseen liitettyjä käsityksiä ja määritelmiä. Vanhuutta on kuvattu usein vanhuuden ulkopuolelta ja näin se on tullut muiden, eli usein miesten, määrittelemäksi (esim. Vakimo 2001, 17). Tutkimuksessa kysynkin, millaisena naisen ikääntyminen Kilven runojen kautta näyttäytyy.

Käsittelimäni Kilven runokokoelmat ovat ilmestyneet erilaisessa ajassa kuin mistä tätä kirjoitan: *Terveisin* yli neljäkymmentä vuotta sitten ja *Animalia* kymmenisen vuotta sen jälkeen. Vaikka kokoelmien julkaisuajankohtien jälkeen vanhenemisen monimuotoisuudessa on tultu eteenpäin esimerkiksi intersektionaalisen ajattelun noustessa, tarjoaa Kilven runojen suorasukainen ja kainostelematon kieli vanhenemispuheeseen uusia ja vakiintuneita normeja rikkovia sävyjä. Kilven runoja voi pitää jo itse aiheidensa perusteella radikaaleina, sillä niissä tuodaan vanhuus päivänvaloon sellaisena kuin runojen puhuja sen tuntee. Tämä on nuoruutta ihailevassa yhteiskunnassa epätavallista ja oli sitä etenkin 1970- ja 1980-luvuilla.

1.1. Vanheneva nainen

Yksilön biologinen vanheneminen on automaattista ja välttämätöntä, mutta vanhuuteen liitetyistä sosiaalisista ja kulttuurisista merkityksistä neuvotellaan jatkuvasti ja sosiaaliin ikin liitettyjä identiteettejä tuotetaan läpi elämän. Käsitykset vanhuudesta rakentuvat kulttuurisissa ja

¹ Myös evakkokokemukset ovat tärkeä ja laaja teema Kilven tuotannossa.

² Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran antama elämäntyöpalkinto suomalaisen kaunokirjallisuuden hyväksi. Kilvelle palkinto myönnettiin 2017.

yhteiskunnallisissa järjestelmissä, kuten eri ikäkaudesta toiseen siirtymiseen liitetyissä rituaaleissa sekä arkisessa toiminnassa, puhetavoissa ja elämänvalinnoissa. (Vakimo 2001, 37.) Outi Jolanki (2020, 2) toteaa *Gerontologia*-lehden pääkirjoituksessaan, kuinka nykyään 2020-luvulla vanhuuspolitiikassa lähtökohtina ovat ikääntyneiden omat kokemukset sekä sukupuolen, etnisyyden, kulttuurin ja alueellisuuden tuomat näkökulmat, mutta niiden toteutuminen ei aina silti ole itsestään selvää. Myös vanhuuden ambivalenttisuus, elämäkokemusten arvostaminen ja suru heikentyneestä terveydestä ja lisääntyneestä avun tarpeesta on aina mietityttänyt ihmisiä: ”Vanhuus on aina sekä että – ei joko tai.”

Vanhat naiset on ajan saatossa määritelty niin sosiaalisesti kuin kulttuurisesti marginaalin nurkkaan. Vanhenevaa naista ei ole pidetty kiinnostavana ja miesten tekemissä määrittelyissä naisiin on liitetty köyhyys, kurjuus ja yksinkertaisuus sekä fyysinen ja eroottinen vastenmielisyys. Vanhoilla naisilla on siis taakkanaan kategoriat ”vanha” ja ”nainen”, jolloin heihin kohdistuu sekä ikäsyrjintää eli ageismia että seksismiä (gendered ageism). (Vakimo 2002, 124, 129; Hurd Clarke 2011, 25.) Puhutaan myös vanhenemisen kaksoisstandardista, jonka mukaan mieheen liitetyt positiiviset vanhenemisen piirteet ovat naisen kohdalla negatiivisia ja stigmatisoivia (Sontag 1972, ks. myös Vakimo 2001, 48). Ikääntyviin miehiin liitetäänkin helpommin myönteisiä piirteitä, kuten karismaattisuutta ja iän tuomaa viisautta samalla kun naiset muuttuvat ikääntyessään epäkiinnostaviksi.

Naisen vanhenemiseen nivoutuu lukuisia tekijöitä: Naisen ikääntymisessä kehon muutokset nousevat ensin keskeisiksi, mutta ajan kuluessa muuttunut keho samoin kuin sukupuoli painuvat syrjään. Vanhenemiseen liittyy myös ristiriitaisuus, kun pitkää ikää pidetään tavoiteltavana, mutta samalla pitkäikäisyys nähdään myös yhteiskunnallisena rasituksena. Ristiriitaa tuottavat myös omien kokemusten suhteuttaminen ulkopuolisiin ja objektiivisina pidettyihin määritelmiin, kun henkilökohtaisesti myönteisenä nähty asia määritelläänkin kielteisenä ja ei-toivottuna. (Palomäki 2004, 31.)

Sinikka Vakimo (2001, 37–38) on Judith Butlerin sukupuolen performatiivisuuden ajatusta (ks. Butler 1990/2008, 133–141)³ mukaillen luonut käsitteen *vanhuustekoja*, jolla hän tarkoittaa oman tai muiden vanhuuden tuottamista sekä määrittämistä ikääntyneiden kategoriaan. Vanhuustekoina voi pitää osallistumista ikääntyneiden elämään kuuluviin sosiaalisiin toimintoihin sekä sellaisten paikkojen, tilanteiden ja tapojen välttelyä, jotka liikkuvat

³ Butler tarkoittaa sukupuolen performatiivisuudella sukupuolen rakentumista sosiaalisissa teoissa ja toistoissa. Hänen mukaansa ei ole olemassa ”alkuperäistä” sukupuolta, vaan sukupuoli tuotetaan kulttuurista sukupuolinormista toistamalla. Myös Vakimon vanhuusteoissa olennaista on ajatus, että vanhuus tuotetaan aina kulttuurisissa teoissa, eikä sillä ole pysyvää alkuperää.

ikäntyneelle epäsovivan alueella. Vanhuustekoihin liittyvät ikähierarkiat ovat hienovaraisia ja myös ristiriitaisia. Erityisesti nuoruuden ja keski-ikäisyyden rajat ovat venyneet ja muuttuneet liikkuviksi ja epäselviksi ja ihmisiä kehoitetaan nuorekkuuteen, mutta samalla ikänormeja vastaan toiminen voi aiheuttaa pahennusta ja se nähdään epäkypsänä. Naisten kohdalla nämä kulttuuriset ikärajat ovat tiukempi kuin miesten, sillä vanhuuden stigma kohdistuu naisiin varhaisemmin. Nuorekkuuden korostaminen näkyy esimerkiksi siinä, kuinka työikäisiä pidetään hyvinä toimijoina ja heidän piirteitään oletusarvoina, samalla kun muut ikäkategoriat nähdään heihin verrattuna puutteellisina (Kivimäki 2017, 62).

Vakimo (2001, 38–40, 69) kirjoittaa myös *vanhuuspuheesta*, jolla hän viittaa oman tai muiden ikääntyvän ihmisen identiteetin tuottamista ja rakentamista. Vanhuuspuheeseen kuuluu myös vanhuuteen liitettyjen mielikuvien kommentointi ja esimerkiksi ironinen etäännyminen yleisestä vanhuuspuheesta. Vanhuuspuheessa jo itsessään vanhuuteen liittyvään terminologiaan liittyy paljon toiseuttamista ja etäännyttämistä. Vanhuus erotetaan sosiaalisesti toiseksi ja vanhuutta jäsentävällä kielenkäytöllä vanhat ihmiset etäännytetään heidän omasta sosiaalisesta maailmastaan sijoittamalla heidät toisaalla olevaan menneisyyteen. Vanhoihin kohdistuvaa ageismia ilmenee myös siinä, kuinka vanhuus nähdään kaikille samanlaisena näyttäytyvänä elämänvaiheena ja vanhoja ihmisiä kohdellaan homogeenisenä ryhmänä. Myös itse vanhus-sanaan ja sen määrittelyyn liittyy monia ongelmia. Kenellä on valta määrittellä missä menevät vanhuuden rajat?⁴ Ihmiset pitävät itseään harvoin vanhoina ja tutkimusten mukaan useat kokevat itsensä nuoremmiksi kuin mitä ajatellaan muiden saman ikäisten kokevan. Harva haluaa asettua tässä tapauksessa tutkimuskohteeksi, ”vanhaksi”.

Gerontologi Bill Bytheway pitää tärkeänä vanhus-sanan välttämistä, sillä sen kautta yleensä viitataan stereotypisoiviin määritelmiin. Hänen mukaansa olisi parempi puhua *ihmisistä*. Staattisen vanhuus-sanan tilalle on myös ehdotettu prosessin jatkuvuutta kuvaavaa sanaa *vanheneminen*, jolloin voitaisiin paremmin välttyä harhaanjohtavasti yhtenäistämistä siihen liittyvää yksilöllistä kokemusta. Nykyään voidaan puhua myös muun muassa senioreista, eläkeikäisistä, ikääntyvistä tai iäkkäistä. (Ks. Vakimo 2001, 41; Jolanki 2020). Pyrin tutkimuksessani puhumaan Sinikka Vakimon tapaan vanhenemisestä ja ikääntymisestä viitatessani iän lisääntymiseen, sillä haluan korostaa vanhenemisen liikkuvuutta ja

⁴ Yle uutisoi, kuinka Vanhustyön Keskusliiton Eloisa ikä -ohjelman teettämässä suomalaisessa ikä Gallupissa vanhuuden ikärajaksi vastattiin 74 vuotta. Mitä vanhemmilla ihmisistä kysyttiin, sitä myöhemmin vanhuus myös katsottiin alkavaksi. Vanhuuden ikäraja myös laski, kun vastaajat olivat nuorempia. (<https://yle.fi/uutiset/3-10130185>) Jo tästä kyselystä hahmottuu vanhuuden määrittelyn vaikeus. Vanheneva ihminen ei välttämättä miellä itseään vanhoihin ihmisiin kuuluvaksi ja ajatellun vanhuuden ulkopuolella olevat määrittelevät sen alkavan todella aikaisin.

monimuotoisuutta. Käytän mieluummin käsitettä ”ikäntynyt nainen” tai ”vanheneva nainen” kuin ”vanha nainen”, sillä myös sana *vanha* on monitulkintainen ja vaikeasti rajattava. Myös *ikäntymiseen* terminä liittyy omat vaikeutensa, sillä kaikki ihmiset ikääntyvät, mutta ilmaus on kuitenkin vakiintunut tarkoittamaan vanhempaa ihmistä. Puhuessani vanhuudesta viittaan niihin mielikuviin ja käsityksiin, joita vanhoihin ihmisiin liitetään ja tutkimuksessani yritänkin Kilven runojen avulla tarkastella näitä vanhuuden käsityksiä kriittisesti. (Ks. Vakimo 2001, 20 ja alaviite 7, 195.)⁵

⁵ Vakimo puolestaan soveltaa tutkimuksessaan sosiologi Jyrki Jyrkämän vanhuusterminologisia valintoja.

2. IKÄÄNTYVÄ KEHO

2.1. Halun näyttämö

Eeva Kilven runokokoelmassa *Terveisin* (T) ikääntyminen kuvataan kehoa ja mieltä ravisuttavana kokemuksena. Kehossa ikääntyminen tuntuu eri tavoin, kuten särkyinä ja kehon toimintojen kuten näön heikkenemisenä. Ensimmäinen näkökulma puhujan kehoon on kokoelman kolmannen (III) osaston aloittavassa runossa kuitenkin muu kuin kipu:

Täysikuu ja turha toivo:
naida kuutamolla.

(T 39)

Puhuja kuvaa haluaan päästä harrastamaan seksiä, mutta se vaikuttaa olevan asia mistä voi vain haaveilla. Runon aloittavan täysikuun voi lukea naiseuden symbolina, jolloin runossa korostuu nimenomaan naisen turha toivo seksin harrastamiseen. Ensimmäisen säkeen sanojen alkusoinnut tuovat sanoihin painokkuutta ja ”naida”-sana nousee kohosteisesti esiin kokoelman aikaisemmasta runokielestä sekä rikkoo mielikuvaa seksiä harrastamattomasta ikääntyvästä naispuhujasta (ks. esim. Hurd Clarke 2011, 21). Runossa halutaan muutakin kuin naida: sanavalinnoilla halutaan irtaantua myös niistä kielen konventioista, joiden kautta käsityksiä ikääntyvistä naisista rakennetaan. Sama aihe jatkuu myös seuraavassa runossa:

Kuu paistaa heleästi
kuollut ajaa keveästi,
elävää naitattaa.

Parempi naida kuin palaa.
Parasta on naida salaa.

Sais yöllä syyä,
päivällä naia
ja aamulla nukkuu.

(T 41)

Runon laulelmaa tai rallatusta muistuttava rytmi tuo runoon kevyttä tunnelmaa ja jatkaa edellisen runon tematiikkaa tarttuen siihen ainakin näennäisesti kepeämmin. Ensimmäisessä säkeistössä

taivaalla paistaa edellisen runon tapaan kuu ja ”elävää naitattaa”. Runon ensimmäiset säkeistöt ”Kuu paistaa heleästi / kuollut ajaa keveästi” tuovat runoon viittauksia perinteisestä kauhukuvastosta kuun valaisemalla maisemallaan ja kuolleella ajajalla. Kauhukuvaston maisema kuitenkin rikotaan säkeistön viimeisellä säkeellä ja luodaan vastakohta kuolleen ja korostetun halukkaan elävän ihmisen välille.

Runon ensimmäinen säkeistö on mukaelma kansanrunoa, jossa kyseiset säkeet kuuluvat näin: ”Kuu paistaa heleästi / kuollut ajaa keveästi / etkös piikani pelkää?”.⁶ Kansanruno pohjaa tarinaan, jossa kuollut sulhanen tulee hakemaan morsiantaan kuutamoyönä ajelulle. Tarinan on aikoinaan sepittänyt ”Lenore”-balladiksi Gottfried Bürgerin vuonna 1773. Kilven runossa tarinaa uudelleen kirjoitetaan ja korostetaan naisen seksuaalista toimintaa ja halukkuutta. Kansanrunon piika on Kilven runossa muuttunut aktiiviseksi toimijaksi, jonka sanoiksi voi tulkita runon toisen säkeistön: ”Parempi on naida kuin palaa. / Parasta on naida salaa.” Viimeisen säkeistön murteelliseksi muuttunut kieli luo runoon vaikutelman ikääntyvästä puhujasta, sillä vahvasti murteellinen kieli liitetään usein vanhempiin ihmisiin.⁷ Kirjallisuudessa murteen käytöllä voidaan ilmentää esimerkiksi henkilön asuinpaikkaa ja sosiaalista asemaa, sekä samalla tuoda kuvattava kohde lähemmäksi lukijaa, kuin kirjakielellä olisi mahdollista. Murre voi olla myös suuri osa yksilön identiteettiä, jolloin murreilmauksilla voidaan sanoittaa omaa kokemusmaailmaa eri tavoin kuin kirjakielellä. (Mielikäinen 2001.) Runon viimeisessä säkeistössä esitetäänkin toivottu päivärytmi puhujan omalla kielellä, joka antaa vihjeitä niin puhujan sosiaalisesta asemasta vanhempana ihmisenä kuin tuo puhujan omat toiveet korostetun lähelle lukijaa.

Länsimaisessa korkeakulttuurissa vanhuuden ajan seksuaalisuus on määritetty asiaksi mitä ei ole olemassa, tai sitten siitä on puhuttu ivallisesti. ”Normaalina” pidetty seksuaalisuus on tarkoittanut jälkeläisten tuottamiseen tähtäävää heteroseksuaalista yhdyntää, jonka myötä seksuaalisuus on liitetty nuoruuteen ja aikuisuuteen. (Ks. Vakimo 2001, 133.) Kilven runoissa näytetään, kuinka seksuaalisuus liittyy olennaisesti myös ikääntyvän naisen elämään.

⁶ Kansanrunon kulusta on monia eri versioita ja se vaihtelee eri seutujen ja maiden mukaan (Liisa Lehto 3.11.2017). Suomen Kansan Vanhojen Runojen (SKVR) arkistosta puolestaan löytyy versio, joka loppuu säkeeseen ”Etkös elävää pelkää?” (<https://skvr.fi/poem/skvr10100440>).

⁷ Murteita on syntynyt aikana, kun suuri osa väestöstä asui koko ikänsä samassa paikassa, esimerkiksi kylässä tai pitäjässä. Nykyään murre-erot ovat kaventuneet esimerkiksi liikkuvuuden yleistyessä ja niin sanotun murteettoman puhekielen yleistyessä. (Ks. esim. <https://www.kotus.fi/kielitieto/murteet>.) Vaikka myös nuoret puhuvat murteellista kieltä, liitetään heihin helpommin ajatus paikasta toiseen liikkumisesta ja näin puheen murrepiirteiden heikkenemisestä. Näin ollen vahvasti murteellinen kieli yhdistyy helposti koko ikänsä tietyllä alueella asuneeseen jo vanhempaan ihmiseen.

Nykylukijan näkökulmasta runoista paistaa kuitenkin konservatiivinen hetero-oletus. Runoissa nainen ei esimerkiksi yritä rimpuilla pois roolistaan miehen odottajana:

Syksy.
Nyt pyykkiin viime kesän spermat.
Vähäiset mutta kuitenkin.
Sääli.
Eivät mahtuneet kaikki minuun.
Ja talvi on pitkä.

(T 42)

Omiksi säkeikseen jaetut toteamukset tuottavat runoon pettyneisyyttä, kuin puhuja ajattelisi nämä lyhyet ajatukset pestessään pyykkiä. Runossa vihjataan, kuinka kesä on ollut sitä seksuaalista aikaa, jolloin siitä on saanut nauttia edes sen verran, että voi pestä kesän spermat, ”vähäiset mutta kuitenkin”, pois. Runon kaksi viimeistä säettä esittävät epäsuorasti, että pitkä talvi on miehen odottelua, kunnes talven jälkeen nainen voi taas täytyä miehen ansiosta.⁸

2.2. Kipeä, ruma ikääntyminen

Vanheneminen on nähty pitkälti ensisijaisesti biologisena prosessina ja ruumiin heikkenemisenä, joka ilmenee esimerkiksi hiusten harmaantumisena, ihon ryppyntymisenä tai kehon liikkeiden hidastumisena. Puhetta vanhuudesta on hallinnut luonnontieteellinen maailmankuva, jossa on korostettu ruumiin heikentymistä ja tulevaa kuolemaa, eivätkä vanhenemiseen liittyvät positiiviset puolet ole saaneet huomiota. Tällöin huomio kiinnittyy ikääntyvään kehoon, joka erityisesti naisilla on jatkuvan tarkkailun kohteena. Onkin olennaista kysyä, puhutaanko ikääntyvän naisen ruumiista samassa diskurssissa kuin missä naista yleensä määritellään, eli esimerkiksi seksuaalisuuden, lisääntymisen, miehisen katseen tai kauneusihanteiden kautta. (Ks. Vakimo 2001, 47, 49.)

Kilven runoissa vanhuus tuntuu kehossa usein kipuna. *Terveisin* -kokoelman viides osasto (V) on nimeltään ”Reumaattisia runoja”, jonka runoissa kivun tunteminen määrittää ihmisenä oloa:

⁸ Jähmeät sukupuoliroolit eivät jää Kilven runoudessa pelkästään seksin kuvauksiin, vaan niitä toistetaan myös arkisten hetkien kuvauksissa: ”Keski-ikäinen nainen / huuhtoo kupit huolella / kun mies lukee. // Rakkaudessaan / turvaa miehen työrauhan / tiskaamalla.” (T 47) Runossa nainen toteuttaa sukupuoltaan toistamalla perinteistä naisen roolia tekemällä kotitöitä, minkä luoman turvan tunteessa mies voi rauhassa lukea ja sivistää itseään. Runosta nousee käsitys, että naisen roolin toteuttaminen on ehto miehen kokevalle turvalle, kun taas sukupuoliroolien järkkäminen horjuttaisi tätä turvallisuuden tunnetta.

Tämä kolotus:
nyt itkee ruumis.
Kauan se jaksoi odottaa vuoroaan,
pitkään vei ennen kuin sielu piimi.

(T 55)

Kehossa tuntuva kipu kuvataan aluksi vain kehon kautta, kun kolotus kuvataan ruumiin itkuna. Runon ensimmäisissä säkeissä keho on kuin erotettu mielestä, mutta runon viimeiset säkeet osoittavat, kuinka kivun tunteminen vaikuttaa myös puhujan mieleen. Viimeinen säe ”pitkään vei ennen kuin sielu piimi” kuvaa sitä hidasta prosessia, jonka kivun tunteminen voi tehdä mielelle. Kun ”sielu piimi”, tarkoittaa se sielun juoksettumista, kuten maito juoksettuu piimäksi ja happanee. Kehon tila vaikuttaa mielen toimintaan ja runosta tuleekin vaikutelma, että ruumiin itkun viimein tultua myös ihmisen sisäinen maailma muuttuu, kun elämää ei voi kokea enää ilman kipua. Kilven seuraavassa runossa kehossa tuntuva kipu ja sen takaa löytyvä heikkous nähdään kuitenkin piilotettuna, jokaiselle ihmiselle kuuluvana ominaisuutena:

Ikään kuin minulla olisi oltava
tämä määrä kipua,
jollei sielussa niin ruumiissa,
jollei lavassa niin kyljessä,
jollei sydänelässä niin polvissa.
Heikkous elää minussa urheasti
ja taistelee olemassaolostaan.
Kukaties se on koskaan-kokeilematon vaihtoehto,
toinen laji elämää, jonka me olemme tehokkuudessamme
runnoneet syrjään,
herkkä, hellä olemassaolon muoto,
joka itkee meissä.

(T 59)

Runossa kipu esitetään asiana, jota näyttää olevan ”tämä määrä”, eli jokin vakiomäärä ihmisen elämässä tavalla tai toisella. Jos kipu ei ole henkistä, löytyy se ruumiista ja jos kylkeä ei pistä, niin polvia pakottaa. Kipu ja sen tunteminen kuvataan heikkoutena, jonka kanssa on elettävä ja samalla taisteltava siitä, että heikkoudessakin on oikeutettua elää. Samaan aikaan runossa myös puhutaan heikkouden näkyvyyden puolesta ja kysytään, jos se onkin ”toinen laji elämää, jonka me olemme tehokkuudessamme / runnoneet syrjään”, eli yleisen tehokkuus- ja nuoruusajattelun jalkoihin jäänyt tapa olla olemassa.

Ikääntymiseen kuuluu luonnollisena osana kehon vanheneminen ja sen ulkonäön muuttuminen. Kuitenkin kauneuden nähdään kuuluvan vain fyysisesti hyväkuntoisiin kehoihin, jolloin muunlaiset kehot jäävät kauneuskäsityksen ulkopuolelle. Kun terve ja vahva keho liitetään nuoruuteen, nähdään vanheneva keho vastenmielisenä ja epähaluttavana. Samoin omaa vanhenevaa kehoa hävetään. (Hurd Clarke 2011, 21, 31–34.) *Terveisin*-kokoelman ”Reumaattisia runoja” -osaston runossa tuodaan esille, mitä omasta asemasta seksuaalisesti viehättävänä ja haluttavana yksilönä ajatellaan:

On niitä gerontofiilejäkin, sanoi mummo
kun peiliin katsoi.

(T 64)

Runossa nousee esiin itsensä katsominen ja oma reflektointi, kun vanha nainen, ”mummo”, katsoo peiliin ja toteaa oman viehättävyytensä poissaolon toteamalla ironisesti, että kyllä kai joku voi hänenkinlaisestaan kiinnostua. Runon rytmistä tulee mieleen sananlaskujen poljento, jotka mielletään eräänlaisiksi kansan keskuudessa kulkeviksi elämänohjeiksi, ”johon sisältyy kokemusperäinen elämänohje” tai ”yleinen totuus”.⁹ Jos runon rinnastaa sananlaskuun, voi siihen liittää myös sananlaskuihin liitettyä tietoa ja tapaa käsittää maailma. Tässä tapauksessa ”yleinen totuus” siis on, että vanhat ihmiset eivät ole seksuaalisesti haluttavia tai lähes lainkaan seksuaalisia olentoja, sillä vain harva ihminen voi haluta heitä.

Naisen arvon on nähty olevan siinä, kuinka hyvin hän tuo esiin feminiinistä olemustaan, joka on nuorekas, aistillinen ja terve. Ikääntymisen merkit kehossa täytyy kieltää ja vanheneminen on nähty jopa synnin kaltaisena. (Ks. Hurd Clarke 2011, 20; Vakimo 2001, 48.) Vaikka naisilla on suurempi todennäköisyys yrittää olla ja pysyä niin nuorekkaana kuin mahdollista (Hurd Clarke 2011, 25), ei Kilven runoissa suoraan ihannoida nuorekasta kehoa, vaan näytetään ikääntymisen kehoon tuomat muutokset. Jo hänen ensimmäisen runokokoelmansa *Laulu rakkaudesta ja muita runoja* (1972) tunnetussa nimikkorunossa ”Laulu rakkaudesta”¹⁰ tuo vanhan ja ryppyisen kehon ja sen tuntemukset lähelle ja näkyviin:

Ja eräänä päivänä
me koukistumme toistemme ympärille
ja naksahdamme lukkoon emmekä irtoa enää,

⁹ Kielitoimiston sanakirjan määritelmä sananlaskulle: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/sananlasku>.

¹⁰ Koko runo löytyy liitteestä 1.

sinun kulumavikasi minun kihtiini kieroutuneena,
minun mahahaavani sinun sydänvikasi vieressä
ja reumatismini sinun noidannuoltasi vasten,
emme erkane konsana ei.

Ja rakas, sinä unohdat rytmihäiriösi,
ja kuolion
joka sydämässäsi jo on
ja minä unohdan katarrini, levottomat jalkani
ja sen alituisen kalvamisen vasemmalla puolella
ja tulkohon hallat ja harmit ja muut.

Minun rintani tyhjät ja litteät
ota käsiisi rakas
sillä eräänä päivänä kun katsot ne riippuvat pitkinä,
rakastatko minua silloin
tula tuulan tuli tuli tei?

[- -]

Ja sinä otat käsiisi minun rintani,
minun venyneet litteät rintani
ja kosketat huulillasi kurttuaisia nipukoita
ja kaihi silmissäsi sinä sairaspaikkaa odotellessasi
hapuilet sokeana luokseni,
tunnustelet minua käsimielin.

[- -]

(LR 98–99)

Runossa puhujan ja toisen osapuolen keskiössä ovat vanhenevat, ryppyntyvät ja vaivoja täynnä olevat kehot. Tulevaisuuteen kuviteltu hetki riippuvine rintoineen ja sydänvikoineen on ennen muuta kehollinen. Vaikka kehot ja niiden kivut ovat runossa paljaana, paljastuu runossa puhujan epävarmuus vanhenevaan kehoonsa ja sen pidettävyyteen: ”Minun rintani tyhjät ja litteät / ota käsiisi rakas / sillä eräänä päivänä kun katsot ne riippuvat pitkinä, / rakastatko minua silloin”. Ikääntyvän kehon kuvaus ei siis ole siihen liitetyistä ennakkoluuloista ja peloista vapaa.

Runon taustalta voi huomata Oskar Merikannon säveltämän ja Teuvo Pakkalan sanoittaman laulun ”Tuulan tei” -rakkauslaulun, jossa julistetaan rakastavaisten erottamattomuutta. Kaikki säkeistöjen oikeaan reunaan sisennetyt säkeet ovat Tuulan tei-laulun sanoja, joiden avulla Kilpi kirjoittaa tyypilliseen tapansa omanlaisensa laulun rakkaudesta muutellen jo ennestään tuttua

rakkaudesta kertovaa laulua. Kilven ”Laulu rakkaudesta” tuo esiin rakkauden monimuotoisuuden, suorastaan vaatii perinteisistä rakkaustarinoista poikkeavaa kuvastoa neljännessä säkeistössään: ”Herra, opeta meitä hyväksymään vanhojen rakkaus, / nuorten rakkaus, keski-ikäisten ihmisten rakkaus, / rumien rakkaus, lihaviin rakkaus, köyhien rakkaus, huonosti puettujen rakkaus / ja yksinäisten rakkaus.” Näiden säkeiden myötä runoon sekoittuu myös rukous ja pyyntö moniulotteisemmasta olemisen tavasta.

3. MUMMOT JA ISOÄITIYS

Kilven runoissa mainitaan usein mummot ja puhuja myös puhuttelee itseään mummona. Viime luvussa esiin tullut runo ”On niitä gerontofiilejäkin” (T 64) näyttää, kuinka mummo-nimitystä käytetään itseironisesti hieman halventavaan sävyyn. Erityisesti *Terveisin*-kokoelmassa mummous esiintyy nimenomaan vanhaa naista ja hänen kehollisia ominaisuuksiaan kuvatessa:

Lääkäreiltä minä odotan enää
nimeä taudilleni.

- Sellaista tautia kuin teidän
ei ole olemassakaan,
sanoi ensimmäinen.

- Jos ihmistä joka paikkaan koskee,
sanoi toinen, häntä ei vaivaa mikään.

- Mitä tämä on? Koskee sinne, koskee tänne,
jokin raja täytyy olla. Kaikki on luetteloitu,
sanoi sosiaalihoitaja.

Ehkei ole minuakaan.
Kannan persoonatta tätä kipujeni rinkkaa,
kiskon asvaltilla rekeä
täynnä omia särkeviä luitani
suuntaan jonne ne eivät halua seurata.

- Yritä tottua siihen, sanoi ystävä,
alistua todennäköisyyteen että tilasi aina vain pahenee,
luopua toivosta että saisit apua
ja hyväksyä mahdollisuus että elät kauan.

Entäpä, minä vastasin, jos löydän polun
ja kaikki muuttuu.

Jään paikkaan jossa kipu lakkaa,
kuusen juureen.

Hoplei mummo! hihkaisivat luuni.

(T 60–61)

Runon puhujaa ei oteta vakavasti, kun hän haluaa löytää taudilleen, jonka tässä tulkitseen vanhenemiseksi, selityksen. Monien vähättelyjen jälkeen puhuja toteaa ”ehkei ole minuakaan”, sillä hän ei ole yksilö, saati mielenkiintoinen sellainen, jota lääkärit haluaisivat auttaa. Kilven runoudessa vanhenevan naisen kokemiin muutoksiin liittyy usein luonnon kuvaus (ks. Enwald

1989, 661), ja runossa lopputulemana onkin löytää kivuton paikka luonnosta kuusen juurelta. Kivun loputtua myös mummon aikaisemmin särkevät luut huutavat ilonhuutonsa ja samalla nimitys mummoksi saa kahdenlaisen sävyn. Toisaalta mummolla viitataan puhujan kokemaan kipuun ja vanhenemiseen itseironiseen sävyyn, mutta runosta voi lukea myös vahvatahtoisien mummon, joka ei lopulta välitä kohtaamastaan vähättelystä vaan jää itse löytämäänsä hyvän olon paikkaan.

Mummolla voidaan viitata yleisesti vanhaan naiseen sekä isoäitiyteen ja siihen yhdistyy lukuisia kulttuurisesti tuotettuja mielikuvia. Niitä ovat muun muassa turvallisuus, perinteisyys ja maalaisuus ja näitä käsityksiä on rakennettu niin koulukirjoissa kuin kulttuurituotteissakin (Vakimo 2001, 197–198). Sinikka Vakimon (2001, 195) mukaan mummo-sanana käyttö esimerkiksi hänen tutkimissaan lehtiteksteissä voi tuottaa lukijalle koomisia mielleyhtymiä, kun lukija ei tiedä mihin mummoudella viitataan.¹¹ ”Mummoista” tuleekin helposti homogeeninen ryhmä, jossa yksilöt muuttuvat näkymättömiksi ja samalla heidän oletetaan täyttävän opittu mummon rooli. Näkymättömäksi muuttuminen ilmenee Kilven edellisessä runossa, kun puhuja kantaa ”persoonatta tätä kipujeni rinkkaa”.

Kilven runoissa näitä kivettyneitä vanhaan naiseen, ”mummoon”, liitettyjä ominaisuuksia yritetään moninaistaa ja kirjoittaa myös muunlaisia mahdollisuuksia toimia ikääntyvänä naisena. Kilven runokokoelmassa *Animalia* (A) on osasto nimeltään ”Mummografiaa”, jossa tiedostetaan vanhoihin ihmisiin liitetyt arvottomuuden ajatukset ja niitä myös kommentoidaan ironisesti: ”Oi jospa lohikäärmeet palaisivat sukupuuton maasta / jonne ne on ajettu, / jospa ne vaikka tyytyisivät mummoja popsimaan. / Niille riittäisi runsaasti ruokaa / ja kaikki olisivat iloisia.” (A 80) Ironian lisäksi kokoelmassa sanallistetaan myös mummojen elämänvoimaa. Runossa ”Kun mummot kuolevat” (A 84) kerrotaan, kuinka mummoista tulee osa luontoa heidän kuoltuaan ja kuinka he suojelevat lapsenlapsiaan. Runon viimeinen säe kuuluu: ”Mutta sitä ennen he ovat intohimoisia.” Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan ”intohimoinen” seuraavasti: ”erittäin innokas, kiihkeä, hehkuva, palava, tulinen”¹². Nämä adjektiivit ovat vastakkaisia yleiselle vanhuuspuheelle, ja säkeellä osoitetaan, että mummot ovat paljon muutakin kuin arvonsa, kauneutensa ja voimansa menettäneitä kuoleman odottajia.

Animaliassa mummous liitetään useissa runoissa isoäitiyteen ja omaa mummoutta katsotaan nimenomaan suhteessa lapsenlapsiin:

¹¹Vakimo nostaa esiin mm. seuraavia Ylioppilaslehden, Helsingin Sanomien, Apun, Ilta-Heilin ja Tiede-lehden lehtiotsikoita: ”Mummopolvi ohi jonon”, ”Mummut häätävät opiskelijoita asunnoista”, ”Mummon tuoksu saa hyvälle tuulelle” ja ”Saako mummo tanssia”.

¹² <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/intohimoinen>

Kun lapsenlapset syntyvät
sinkoutuvat mummot viimeinkin syrjään
äitiyden pyörremyrskystä
ja ovat vapaita rakastamaan häikäilemättömästi
niin kuin ei koskaan aikaisemmin.
Viimeinkin he näkevät lapsen
oikean välimatkan päästä.
Lapsi ei ole osa heitä,
he ovat osa lasta,
maailmaa jonka luulivat kadonneen,
ja siinä se avaa ja sulkee silmiään
kuin jokin muinaisaikojen eläin,
äkkäarvaamatta syvänteistä löytynyt,
pieni sipuli joka meissä yhä kätkee kukan
ja kasvun mahdollisuuden.
Niin mummotkin itävät
ja heidän aavikkonsa puhkeaa villiin kukkaan
kun lapsenlapset ratsastavat yli
kuusijalkaisilla hevosilla hiukset hulmuten,
ohjaksitta, valjaitta.
Runojen kapseessa
ei yksikään kukka taitu.

(A 79)

Runossa nousee keskeiseksi mummon eli isoäidin mahdollisuus seurata lapsenlapsiaan, mutta ilman äitiyden tuomaa taakkaa. Mummo on vapaa äitinä olemisen ”pyörremyrskystä” ja rakastaminen häikäilemättömästi. Lastenlasten kautta mummo on uudestisyntynyt ja vanhuuden luoma aavikko ”puhkeaa villiin kukkaan”, kun elämää aloittavat lapset luovat ihmeellisyyttään kuusijalkaisilla hevosillaan ja vapaudellaan. Mikä tärkeintä, runojen maailmassa mummojen puhjenneet kukat eivät taitu, eikä heidän päältään astuta. Siellä mummot ovat näkyviä, kukoistavia ja ihailtavia.

Kilven runoja lukiessa herää kysymys, onko mummous ajateltuna nimenomaan isoäitiytenä ainoa hyväksytty tapa olla ”vanha nainen”. Feministisessä perinteessä äitiys ja perhe on nähty uhkana naisen itsenäisyydelle. Esimerkiksi Simone de Beauvoir¹³ näki reproduktion kahleena, joka sitoo naisen loputtomaan kiertokulkuun. Hänen teoksessaan *Toinen sukupuoli* (1949/1980) raskaus ja äitiys kuvataan myös vieraannuttavina kokemuksina. (Esim. Hollsten 2013, 300.) Isovanhemmuus on myös muuttanut muotoaan 1970- ja 1980-luvuista, jolloin Kilpi kirjoitti

¹³ de Beauvoir on käsitellyt myös vanhuuden tematiikkaa ja vanhusten asemaa yhteiskunnassa teoksessaan *Vanhuus* (1970/1992).

teoksensa. Kuitenkin myös tänä päivänä naisen rooli edelleen korostuu isovanhempana, sillä isovanhemmuus ymmärretään usein nimenomaan isoäidin osoittaman huolenpitona. Ekonomisten ja sosiaalisten muutosten myötä isovanhemmilla voi olla nykyään helpompaa muokata rooliaan kuin aikaisemmin, mutta näihin rooleihin vaikuttavat myös kulttuuriset ja sosiaaliset suhteet sekä sukupuoliin liittyvät odotukset. (Ks. Arber & Timonen 2012, 1–3.)

Kilven runo toisintaa ajatusta äitiyden kahleesta, joka helpottuu lastenlapsien kohdalla heidän ollessa yhden sukupolven päässä ja tarpeeksi kaukana. Kokoelmassa mummot kuitenkin kuvataan lastenlasten kanssa näkyvinä ja elinvoimaisina, mikä sävy muista runoista usein puuttuu. *Terveisin*-kokoelmassa ja *Animaliassa* ikääntymiseen liittyvät runot ovat harvoin mummoja ylistäviä, vaan pikemminkin niissä tuodaan esiin tarpeita ja haluja, mutta usein niiden puutoksen kautta. Isoäitiydestä puhuttaessa mummot kuitenkin puhkeavat ”villiin kukkaan” ja puutos on tiessään.

4. NOSTALGIA JA SUKUPUOLEN TOISTO

Kaiken vanhuuspuheen lomassa Kilven runoissa kaivataan paljon menneisiin aikoihin ja toimivaan kehoon. Runoissa ovat läsnä lapsuuden muistelut, haikailu ja pettyneisyys nykyiseen tilanteeseen ikääntyvänä ihmisenä. Kehon vanhetessa kaivataan arkipäiväisiä asioita:

- Jaksaisipa vielä kerran tiskata tiskit,
siivota komerot,
saisipa vielä kerran imuroida
ja laittaa yllätykseksi monimutkaisen aterian,
vaivojaan säästämättä.

Tämän runonko sinä tahdoit
pakottaa minusta esiin, elämä!

(T 58)

Kaiho täyttää mielen:
silmissä hämärtää.
Hyvästi pienet kirjaimet,
te joihin tuntui aina kätkeytyvän
muita tärkeämpi sanoma.

(T 65)

Runoissa kaipaus liittyy kehon suomiin mahdollisuuksiin: olisipa vielä voimaa siivota kuin ennen, voisipa vielä nähdä kunnolla. Puhuja joutuu luopumaan ennen niin arkisista asioista ja kohtaamaan uudet, ikääntymisen tuomat rajat. Ikääntyminen ei ole vain puhujan oma asia, vaan se vaikuttaa myös muihin, kun kotityöt on kuitenkin tehtävä, eikä edes muiden yllättäminen näyttäyty enää mahdollisena. Toisessa runossa ikääntyminen näyttää iskeneen johonkin hyvin tärkeään, kun puhuja ei näe enää kirjaimia, joiden kautta merkitykselliset asiat hänelle välittyvät.

Kilven runous tuo uusia sävyjä kirjallisiin kuvauksiin ikääntyvästä naisesta, mutta runoissa päädytään myös toisintamaan vanhan naisen normia. Runoissa ei päästä irti vanhuuden epätoivotusta luonteesta, sen ajatellusta rumuudesta tai kipeän kehon hankaluudesta, mutta niistä irtaantumisesta haaveillaan. Tutkimuksissa on viitattu ”vanhuuden naamioon” (the mask of old age), jolloin vanheneminen on niin stigmatisoitu, että henkilön täytyy tarkastella omaa kehoaan naamiona, joka pitää sisällän nuoren ja muuttumattoman minän. Vanhuus nähdään tällöin sairautena, jonka voi ulkoistaa vieraaksi. (Ks. Vakimo 2001, 48.) Kilven kokoelmasta *Kiitos eilisestä* (1996) löytyykin runo, jossa vanhuus ei tule puhujalle tutuksi: ”Voi olla että kuolema on

luonnollista, / mutta vanhuus tuntuu poikkeukselta.” (KE 85) Oma keho nähtynä vanhuuden naamiona voidaan liittää myös siihen, kuinka vanhuus esitetään ja sitä tarkastellaan usein sukupuolettomana (ks. esim. Palomäki 2004, 25, Vakimo 2001, 174). Kilven runoista paistaa halu olla Nainen¹⁴, mutta harvoin se löytää täyttymyksensä. Usein runoissa jäädään pikemminkin lannistuneena kokemaan oma vajavaisuus, vaikka omaa paikkaa pohditaan monista eri näkökulmista.

Esikoiskokoelmassaan 1972 ajatus vanhuuden valepuvusta on vahvasti läsnä runossa ”Laulu rakkaudesta”:

[- -]

Tunnustele vaan:

Kaikkien näitten ryppyjen alla olen se minä,
tähän valepukuun elämä meidät viimein pakotti,
mesimarjani, pulmuni, pääskyni mun.

[- -]

(LR 98–99)

Vanheneminen nähdään elämän pakottamana valepukuna ja vankilana, jonka sisään minä on pakotettu. Tästä ajatuksesta on tultu eteenpäin Kilven myöhemmässä tuotannossa, jossa vanheneminen näytetään moniulotteisempänä tapahtumana. Myöhemmin julkaistuissa kokoelmissa vanheneva keho ja sen muutokset ovat vain yksi osa ikääntymistä, ei sitä kokonaisuudessaan määrittävä tekijä.

Kilven naisen ikääntymistä kuvaavaa runoutta voi lukea oman sukupuolen takaisin tuottamisena ja haltuun ottamisena omin ehdoin. Kun nainen alkaa iän lisääntyessä kadota, tuo Kilven runot näkyviin vanhenevan ihmisen kehon sekä sen ruumiilliset halut; kaiken sen, mikä ennen teki naisesta Naisen. Runoissa merkittävin naiseutta takaisin tuottava tekijä on isoäitiys, jolloin naiseus on saatu takaisin eivätkä vanhenemisen huonot puolet saa tilaa. Toisaalta runot ovat myös omaehtoista vanhuuspuhetta, jossa omaa vanhenemisen prosessia ei anneta muiden määriteltäväksi. Kilven runojen vanheneva nainen tuo yleisten käsitysten vastaisesti esiin muun muassa oman seksuaalisen halunsa ja runoissa pohditaan kriittisesti vanhenevaan kehoon liitettyjä ajatusmalleja. Vanhenemiseen otetaan etäisyyttä ja siihen liitettyjä oletuksia näytetään

¹⁴ Kirjoittaessani Naisen isolla alkukirjaimella viitataan siihen naiseuden ideaaliin, joka on aina saavuttamattomissa.

niin vakavasti kuin ironisesti ja näin osoitetaan, kuinka kapea liikkumatila vanhenevalle naiselle annetaan.

Näin ollen voi sanoa, että Kilven runoissa tasapainotellaan kulttuurisen sukupuolinormiston ja sen uudelleenmäärittelyn välillä. Ikääntyvän naisen määrittelyssä tunnutaan kulkevan kehää: naiseutta tuotetaan takaisin hyvin konventionaalisilla tavoilla, mutta samaan aikaan rakennettu naiseus jää aina säröiseksi, kun kyseessä on ”vanha nainen”. Onko Naiseuden tavoittaminen siis tässä tapauksessa jo lähtökohdiltaan mahdotonta? Toisaalta, kun ottaa huomioon Kilven teosten julkaisuajankohdan, voi jo naiseuden korostamista monine puolineen pitää omassa ajassaan ravisuttavana. Nykylukijalle runojen naiseus näyttäytyy paikoin jähmeänä ja konservatiivisena, mutta samalla niissä onnistutaan kuitenkin tuottamaan yhä edelleen moniulotteisempaa ikääntyvän naisen kuvastoa. Kilven runojen yhtenä sanomana voikin pitää sukupuolikeskusteluissa olennaisena ajatuksena olevaa itsemääräämisoikeutta: ikääntyvän naisen olemisen tapaa ei saa määritellä kukaan muu kuin hän itse.

5. LOPUKSI

Eeva Kilven runokokoelmissa *Terveisin* ja *Animalia* pohditaan ikääntyvää naista ja sen ympärille rakennettuja oletuksia ja olemassaolon mahdollisuuksia. Runojen puhujan kokemusmaailmaa määrittävät seksuaaliset halut ja toiveet, kehon kivut ja mummouteen liittyvät käsitykset. Vaikka näitä aiheita käsitellään niin ilon kuin ironiankin läpi kyseenalaistaen vanhoja ajattelumalleja, ei runoissa päästä täysin irtautumaan vanhenemispuheen kielteisistä sävyistä ja niistä voikin lukea ajatuksia vanhenemisen rumuudesta, seksuaalittomuudesta ja vastenmielisyydestä. Elinvoimaisena ja mummut kukkimaan saavana asiana näyttäytyy isoäitiys ja lapsenlapset, joiden kanssa samaan runoon eivät mahdu vanhenemisen murheet. Tämä paljastaa sen, kuinka Kilven runoudessa nainen – oli hän minkä ikäinen tahansa – on täyttänyt naiseutensa parhaiten ollessaan (iso)äiti.

Kilven runot antavat äänen naiselle itselleen, jolloin määrittely ei tapahdu ulkopuolelta vaan siihen sisältyvät itse valitut sävyt ja näkökulmat. Runoja voi lukea oman naiseuden haltuun ottamisena, mutta myös sukupuolen takaisin tuottamisena usein sukupuolettoman vanhenemispuheen keskellä. Monimuotoisuutta Kilven runoihin tuovat niiden asioiden sanoittaminen, jotka usein jäävät sanomatta tai ne vaimennetaan. Hänen runoutensa mukaan vanheneminen on monimuotoinen ilmiö: aina sekä-että, ei koskaan joko-tai. Runoja lukiessa on myös tärkeää pitää mielessä niiden kirjoitusajan etäisyys. Samalla erottuu myös aikaan liittyvä ambivalenssi: tästä ajasta käsin hänen runoutensa näyttää toistavan vanhoillista sukupuoli- ja heteronormia, mutta omana aikanaan runot ovat olleet rajoja rikkovia.

Kilven runojen suorasanaisuus ja moniulotteisuus herättää kiinnostukseni yhä uudelleen. Siispä päätän tutkimukseni hänen esseemäiseen kirjoitukseensa teoksesta *Ihmisen ääni* (1976) ja sen lukuun ”Vanhukset ja seksuaalisuus” ja annan hänen sanoittaa sen, miksi tämä tutkimus syntyi juuri hänen runoudestaan:

Olen itse kiinnostunut tästä aiheesta seuraavista syistä.
Ensinnäkin uteliaisuudesta omaa lähitulevaisuuttani kohtaan.
Toiseksi siksi, että ne näkymät, joita nykyinen tilanne ja vallitseva käsitys tarjoavat, ovat kammottavia.
Kolmanneksi väittäkseni että asiat voisivat olla aivan toisin.

(Ihmisen ääni, 118)

LÄHTEET

Tutkimuskohde

T = Kilpi, Eeva 1976: *Terveisin*. Toinen painos. Porvoo: WSOY.

A = Kilpi, Eeva 1987: *Animalia*. Porvoo: WSOY.

Muu kaunokirjallisuus

LR= Kilpi, Eeva 1972: *Laulu rakkaudesta ja muita runoja*. Helsinki: WSOY.

Kilpi, Eeva 1972: *Tamara*. Helsinki: WSOY.

Kilpi, Eeva 1976: *Ihmisen ääni*. Helsinki: WSOY.

KE= Kilpi, Eeva: 1996: *Kiitos eilisestä*. Helsinki: WSOY.

Tutkimuskirjallisuus

Arber, Sara & Virpi, Timonen 2012: *Contemporary Grandparenting Changing Family Relationships in Global Contexts*. Bristol: Policy Press.

de Beauvoir, Simone 1949/1980: *Toinen sukupuoli*. Suom. Annikki Suni. Helsinki: Kirjayhtymä.

de Beauvoir, Simone 1970/1992: *Vanhuus*. Suom. Mirja Bolgár. Helsinki: Art House.

Butler, Judith 1990/2008: *Hankala sukupuoli*. Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.

Enwald, Liisa 1989: ”Se mitä olen” – Eeva Kilpi. Teoksessa ”*Sain roolin johon en mahdu*”. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Toim. Maria-Liisa Nevala. Helsinki: Otava.

Hollsten, Anna 2013: Demeterin perilliset. Äitiys ja luonto Carita Nyströmin runokokoelmassa *Ur moderlivet* ja Liisa Laukkarisen teoksessa *Lapsen matka maailmaan*. Teoksessa *Kirjallisuuden naiset. Naisten esityksiä 1840-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Riikka Rossi ja Saija Isomaa. Helsinki: SKS.

Hurd Clarke, Laura (2011) *Facing Age: Women Growing Older in Anti-Aging Culture*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Jolanki, Outi 2020: Sosiaaligerontologia ja vanhuspolitiikan suuntaviivoja ennen ja nyt. *Gerontologia* 1/2020. s. 1–3.

Kivimäki, Sanna 2017: Ikää ihmettelemässä. *Lähikuva* 3/2017. s. 62–77.

Palomäki, Sirkka-Liisa 2004: *Suhde vanhenemiseen. Iäkkäät naiset elämänsä kertojina ja rakentajina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. [Viitattu verkkoversioon 17.3.2020: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13526/9513917207.pdf?sequence=1>]

Sontag, Susan 1972: *The Double Standard of Aging*.

Vakimo, Sinikka 2001: *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäkäytännöistä*. Helsinki: SKS.

Vakimo, Sinikka 2002: Miessydämiset mummot ja naissydämiset vaarit. Mietelmiä sukupuolittuneesta vanhuudesta. Teoksessa *Itkua ikä kaikki? Kirjoituksia naisesta, vallasta ja väkivallasta*. Helsinki: SKS.

Verkkolähteet

Lehto, Liisa 3.11.2017: Jäikö se sinne? SKS:n blogi *Vähäisiä lisää*. <http://neba.finlit.fi/blogi/jaiko-se-sinne/> (viitattu 1.4.2020)

Mielikäinen, Aila 2001: Kirjoitettua murretta. *Kielenhuollon tiedostuslehti Kielikello*. 4/2001. <https://www.kielikello.fi/-/kirjoitettua-murretta> (viitattu 16.4.2020)

<https://yle.fi/uutiset/3-10130185> (viitattu 8.10.2019)

LIITE 1

LAULU RAKKAUDESTA

Ja eräänä päivänä
me koukistumme toistemme ympärille
ja naksahdamme lukkoon emmekä irtoa enää,
sinun kulumavikasi minun kihtiini kieroutuneena,
minun mahahaavani sinun sydänvikasi vieressä
ja reumatismini sinun noidannuoltasi vasten,
emme erkane konsana ei.

Ja rakas, sinä unohdat rytmihäiriösi,
ja kuolion
joka sydämässäsi jo on
ja minä unohdan katarrini, levottomat jalkani
ja sen alituisen kalvamisen vasemmalla puolella
ja tulkohon hallat ja harmit ja muut.

Minun rintani tyhjät ja litteät
ota käsiisi rakas
sillä eräänä päivänä kun katsot ne riippuvat pitkinä,
rakastatko minua silloin
tula tuulan tuli tuli tei?

Herra, opeta meitä hyväksymään vanhojen rakkaus,
nuorten rakkaus, keski-ikäisten ihmisten rakkaus,
rumien rakkaus, lihavien rakkaus, köyhien rakkaus,
huonosti puettujen rakkaus
ja yksinäisten rakkaus.
Opetä meitä hyväksymään rakkaus,
me niin pelkäämme sitä.

Ja sinä otat käsiisi minun rintani,
minun venyneet litteät rintani
ja kosketat huulillasi kurttuaisia nipukoita
ja kaihi silmissäsi sinä sairaspaiikkaa odotellessasi
hapuilet sokeana luokseni,
tunnustelet minua käsimielin.
Tunnustelet vaan:
Kaikkien näitten ryppyjen alla olen se minä,
tähän valepukuun elämä meidät viimein pakotti,
mesimarjani, pulmuni, pääskyni mun.

Ja minun kyhmyni painautuvat sinun kuoppiisi,
sinun ryppysi minun uurteisiini
ja kärsimysten äärellä minä rukoilen hiljaa kuolemaasi.
On kirkkaana päivä ja ilta.

(LR 98–99)